

Sławomir Pilipiec

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-8716-3536

slawomir.pilipiec@poczta.umcs.lublin.pl

Monika Kępa

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0001-9377-5160

monika.kepa@poczta.umcs.lublin.pl

Prestiż zawodów prawniczych wśród studentów prawa a zamiar ich wykonywania

STRESZCZENIE

W opracowaniu przedstawiono, nawiązując do wyników badań ilościowych z 2017 r., wyniki badania jakościowego przeprowadzonego wśród studentów kierunku prawo studiujących na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Badanie jakościowe zostało przeprowadzone w czerwcu 2018 r. na próbie reprezentatywnej dobranej w sposób celowo-losowy. Technika badawcza polegała na notowaniu wyników bezpośrednich rozmów na podstawie zestandaryzowanego kwestionariusza. Pytania merytoryczne miały na celu ustalenie przyczyn stwierdzonych uprzednio rozbieżności pomiędzy prestiżem zawodów prawniczych wśród studentów prawa a zamiarem ich wykonywania. Największym prestiżem zdecydowanie cieszy się zawód sędziego; jednocześnie przyszli adepci prawa w większości nie wskazują tego zawodu jako tego, który zamierzają wykonywać. Preferowane są zawody związane ze świadczeniem pomocy prawnej, tj. adwokata i radcy prawnego. Zawód sędziego wiąże się z wysokim prestiżem, a zarazem to najbardziej wymagający zawód prawniczy. Na jego trudność składają się w szczególności: droga dojścia do zawodu, duża odpowiedzialność i obciążenie związane ze sprawowaniem urzędu sędziego. Wskazano także na niewspółmierność uposażenia sędziego do nakładu pracy i ponoszonej odpowiedzialności. Natomiast zawody adwokata i radcy prawnego są najbardziej popularne z uwagi na duże możliwości, jakie się z nimi wiążą, w tym dostępność do tych zawodów oraz szeroki zakres uprawnień i samodzielność osób je wykonujących. Związane są z nimi zróżnicowane formy, w jakich może być świadczona pomoc prawna, w przypadku radców prawnych również w ramach stosunku pracy.

Słowa kluczowe: student; zawody prawnicze; badania jakościowe; prestiż; sędzia; radca prawny; adwokat

WPROWADZENIE

W opracowaniu zaprezentowano wybrane wyniki badania ankietowego przeprowadzonego w kwietniu i maju 2017 r. wśród studentów kierunku prawo studiujących na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Pomysłodawcami projektu byli studenci zrzeszeni w organizacjach studenckich: Studenckim Kole Naukowym Prawników UMCS, Studenckim Kole Naukowym Profesji Prawnicych oraz Kole Naukowym Socjologii Prawa. W ankiecie zawarto pytania dotyczące zróżnicowanych aspektów umożliwiających ustalenie preferencji zawodowych studentów prawa. W treści, poza pytaniami dotyczącymi podstawowych danych socjo-ewidencyjnych badanych (m.in. wiek, płeć, miejsce zamieszkania), ujęto m.in. pytania o zainteresowania poszczególnymi działaniami prawa, zamiar wykonywania określonego zawodu, tradycje prawnicze w rodzinie, obdarzanie prestiżem poszczególnych zawodów prawniczych oraz wątki dotyczące oczekiwań zarobkowych. Z badań przygotowano raport, w którym przedstawiono całościowe wyniki oraz sformułow-

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

ne na ich podstawie wnioski¹. Opierając się na analizie odpowiedzi, stwierdzono istnienie wśród studentów prawa istotnej rozbieżności pomiędzy prestiżem poszczególnych zawodów prawniczych a zamiarem ich wykonywania. Z uwagi na charakter samych ankiet i istotę badań ilościowych w monografii dokonano analizy wyników w ujęciu statystycznym. W celu zrozumienia zależności pomiędzy poszczególnymi odpowiedziami autorzy zdecydowali o przeprowadzeniu dodatkowego badania o charakterze jakościowym.

PREZENTACJA WYNIKÓW ILOŚCIOWYCH BADAŃ ANKIETOWYCH

W przeprowadzonej wśród studentów prawa WPiA UMCS w semestrze letnim 2017 r. ankiecie znajdowało się pytanie o to, który z zawodów prawniczych respondent uważa za najbardziej prestiżowy (tabela 1, wykres 1)².

Tabela 1. Wyniki liczbowe i procentowe dotyczące prestiżu zawodów prawniczych (ogólnie)

Zawód	Liczba	Udział (%)
Adwokat	92	9,2
Radca prawny	16	1,6
Sędzia	721	72,0
Notariusz	32	3,2
Prokurator	85	8,5
Pracownik naukowy	3	0,3
Doradca podatkowy	3	0,3
Pracownik ministerstwa spraw zagranicznych	2	0,2
Legislator	1	0,1
Komornik	11	1,1
Ambasador	1	0,1
Sekretarz ONZ	1	0,1
Rzecznik patentowy	2	0,2
Brak odpowiedzi	29	2,9
Inny	2	0,2
Suma	1 001	100,0

Źródło: M. Kępa, S. Pilipiec, *Preferencje zawodowe studentów prawa. Raport z badania*, Lublin 2018, s. 47–48.

¹ M. Kępa, S. Pilipiec, *Preferencje zawodowe studentów prawa. Raport z badania*, Lublin 2018.

² Analizując odpowiedzi na to pytanie, które nie zostało wskazane jako pytanie wielokrotnego wyboru, należy podnieść, że część osób wskazała więcej niż jeden zawód, a 29 osób spośród 958 biorących udział w badaniu nie udzieliło odpowiedzi.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Wykres 1.

Źródło: badania własne.

W treści ankiety zostało zawarte także pytanie o plany zawodowe: Który z wymienionych zawodów chciałbyś/chciałabyś wykonywać? Oznaczono je jako pytanie wielokrotnego wyboru (tabela 2, wykres 2).

Tabela. 2. Wyniki liczbowe i procentowe w zakresie zamiaru wykonywania określonego zawodu prawniczego (ogólnie)

Zawód	Liczba	Udział (%)
Adwokat	396	13,4
Radca prawny	420	14,2
Sędzia	300	10,1
Notariusz	237	8,0
Prokurator	386	13,0
Pracownik naukowy	122	4,1
Doradca podatkowy	87	2,9
Pracownik ministerstwa spraw zagranicznych	125	4,2
Legislador	36	1,2
Pracownik służby cywilnej	70	2,4
Komornik	107	3,6
Pracownik organów ścigania	150	5,1
Pracownik administracji samorządowej	60	2,0
Rzecznik patentowy	51	1,7
Referendarz sądowy	46	1,6
Zamierzam pracować poza branżą prawniczą	92	3,1
Zamierzam założyć własną działalność gospodarczą	150	5,1
Pracownik służb mundurowych	126	4,3
Inny	2	0,1
suma	2 963	100,0

Źródło: M. Kępa, S. Pilipiec, *Preferencje zawodowe studentów prawa. Raport z badania*, Lublin 2018, s. 40–41.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Wykres 2.

Źródło: badania własne.

Z przedstawionych wyników badań wyraźnie wynika brak zależności preferencji wykonywania zawodów prawniczych od czynnika w postaci obdarzania ich prestiżem. Pomimo tego, że największym prestiżem zdecydowanie cieszy się zawód sędziego, jednocześnie przyszli adwocci prawa w większości nie wskazują zawodu sędziego jako tego, który zamierzają wykonywać. Preferowane są natomiast zawody radcy prawnego, adwokata i prokuratora.

Dokonując porównania z innymi badaniami przeprowadzonymi w Polsce, zauważyć należy, że podobne ustalenia wynikają z badań przeprowadzonych na próbie studentów (I, III i V roku) na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w 1997 r. Zawód sędziego jako zawód cieszący się największym uznaniem społeczeństwa typowało wówczas 53% badanych studentów I roku oraz po 55% studentów III i V roku. Zawód sędziego, który zdaniem badanych cieszył się tak dużym prestiżem społecznym, chciało w przyszłości wykonywać zaledwie 9% studentów I roku i 12% studentów III roku, a atrakcyjność tego zawodu wzrastała do 18% dopiero wśród studentów V roku. Dostrzegalna była więc tendencja rosnąca w tym zakresie, lecz nadal wynik nie zbliżał się do poziomu obdarzania prestiżem zawodu sędziego. Po uśrednieniu wyników zawód sędziego chciało w 1997 r. wykonywać około 13% badanych studentów prawa UW. Natomiast zawód adwokata chciało wykonywać 27% studentów I roku, 22% studentów III roku oraz 22% studentów V roku, co daje średnią na poziomie około 24%. Zawód radcy prawnego utrzymywał stały, wysoki poziom – 26% na wszystkich ankietowanych latach studiów³. W podsumowaniu tych badań stwierdzono, że szacunek, jakim studenci darzą poszczególne zawody prawnicze, jest dość luźno związany z ich aspiracjami zawodowymi.

³ M. Dziurnikowska, *Adwokat i inne zawody prawnicze w opinii studentów prawa (wyniki ankiety „Studenci prawa o swojej przyszłości zawodowej”)*, „Palestra” 1997, nr 5–6, s. 32. Szerzej zob. *Studenci prawa o studiach i perspektywach zawodowych*, red. E. Łojko, Warszawa 2011.

Powyższe wyniki wskazują, że brak powiązania prestiżu zawodów prawniczych z zamiarem ich wykonywania jest utrzymującą się tendencją występującą w różnych ośrodkach uniwersyteckich kształcących studentów prawa, w których prowadzono badania w tym zakresie. Jednocześnie zauważyć należy, iż na podstawie wyżej wskazanych badań ilościowych przeprowadzonych na WPiA UMCS w 2017 r. niemożliwe do ustalenia są przyczyny stwierdzonych rozbieżności pomiędzy prestiżem poszczególnych zawodów prawniczych a planami zawodowymi studentów prawa. Stanowiło to uzasadnienie dla kontynuowania analizy problematyki relacji pomiędzy prestiżem poszczególnych zawodów prawniczych a zamiarem ich wykonywania przez studentów prawa. Zdaniem autorów dla ustalenia czynników wpływających na znaczne zróżnicowanie wyników zasadne jest przeprowadzanie dalszych badań o charakterze jakościowym za pomocą metody wywiadu.

CHARAKTERYSTYKA I METODOLOGIA BADANIA JAKOŚCIOWEGO

Powyższe czynniki zainspirowały autorów do kontynuowania badań dotyczących preferencji zawodowych studentów prawa, lecz w zmienionej formule. W dniu 28 czerwca 2018 r. w czasie trwania letniej sesji zaliczeniowo-egzaminacyjnej przeprowadzono badania jakościowe metodą wywiadu, mające na celu ustalenie przyczyn stwierdzonych różnic.

Celem badania w formie wywiadu było uzyskanie wiedzy oraz poznanie opinii studentów prawa WPiA UMCS co do przyczyn, dla których w badaniach ankietowych jako najbardziej prestiżowy wskazują zawód sędziego, przy czym jednocześnie uznają za najbardziej preferowane też inne zawody prawnicze, w tym zwłaszcza radcy prawnego i adwokata. Szczegółowo badano kwestię powodów, dla których wynikający z badań wysoki prestiż zawodu sędziego nie przekłada się na zamiar jego wykonywania. Analiza uzyskanych wypowiedzi umożliwi zrealizowanie celu naukowego w postaci wyciągnięcia wniosków.

Dodatkowym celem badania był zamiar zaktywizowania studentów WPiA UMCS. Dotyczyło to zarówno grupy, w której przeprowadzono wywiady, jak i osób wspierających realizację badania. W odniesieniu do pierwszej ze wskazanych kategorii poprzez przeprowadzenie rozmów i poddanie analizie uzyskanych wyników podkreślono, że opinie studentów są ważnym elementem kształcenia uniwersyteckiego. Zaangażowanie studentów w to wydarzenie umożliwiło jego sprawną organizację i uzyskanie materiału do analizy oraz wyciągnięcie na ich podstawie wniosków. W przypadku drugiej grupy studentów aktywny udział w realizacji projektu podnosił ich kompetencje społeczne poprzez nawiązywanie kontaktów z innymi członkami społeczności studenckiej i pracownikami Wydziału, a także umiejętność współpracy w grupie.

Planując i organizując badania ilościowe, należy mieć na uwadze dobór metody, a w jej ramach – techniki badawczej. Tylko dzięki prawidłowemu doborowi metod i wykorzystaniu właściwych im technik możliwe jest zbadanie określonego zdarzenia lub kilku zdarzeń (faktów), układających się w pewien logiczny ciąg tych zdarzeń (proces) lub konkretnego zjawiska, czyli ich opisanie, wyjaśnienie (rozumienie) i ewentualnie przewidzenie kierunku zmian, lecz również zaproponowanie określonych rozwiązań naprawczych. W badaniach zastosowano tradycyjną metodę wywiadu, która jako metoda jakościowa powinna odzwierciedlać rzeczywisty stan rzeczy badanego zjawiska, tj. świadomość studentów dotyczącą poszczegól-

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

nych zawodów prawniczych. Wybrana do przedmiotu badań, celu badań i problemów badawczych metoda badań naukowych powinna dostarczyć takich informacji, które pozwolą w wyczerpujący i wiarygodny sposób odpowiedzieć na pytania problemowe i zweryfikować założone hipotezy badawcze. Metoda badań w postaci wywiadu decyduje o doborze odpowiedniej techniki badawczej, rozumianej jako wskazanie konkretnego narzędzia badawczego. W badaniach jakościowych należy poszukiwać odpowiedzi na pytanie: Jak jest?, a także wyjaśniać: Dlaczego tak jest? Należy też uzasadnić, czemu ma służyć wynik uzyskanych badań. Rzeczywistość normatywna niesie za sobą wielość form wykonywania zawodów prawniczych, które mogą być odbierane jako atrakcyjne, prestiżowe lub nie oraz jako te, które badani chcą wykonywać lub nie. Preferencje zawodowe studentów prawa zostały zatem poddane badaniom naukowym w celu opisanego, wyjaśnienia i uzasadnienia, a w konsekwencji rozwiązania problemów objętych badaniem.

Z uwagi na trudność w przeprowadzeniu badań jakościowych na wszystkich studentach prawa studiujących na WPIA UMCS autorzy podjęli decyzję o przeprowadzeniu badań na dobranej w odpowiedni sposób próbie. Ważnym elementem badań był więc dobór próby reprezentatywnej⁴. Próba taka charakteryzuje się, ze znaczną dokładnością, cechami populacji, z której została pobrana, oraz daje wyniki zbliżone do wyników całej populacji, co umożliwia uogólnienie wniosków z próby badawczej na całą społeczność badanych⁵.

Próbę reprezentatywną konstruuje się ze względu na określone cechy. Najczęściej jest to reprezentatywność ze względu na właściwości społeczno-demograficzne. W badaniach jednostką doboru próby, czyli pojedynczym obiektem z badanej populacji, był student studiujący prawo na WPIA UMCS, natomiast podstawą doboru próby była pełna lista studentów studiujących w czasie prowadzonych badań na WPIA UMCS. We współczesnych teoriach doboru próby wyodrębnia się kilka sposobów doboru próby reprezentatywnej⁶. Autorzy na potrzeby badań przyjęli zastosowanie metody, którą można określić jako próbę celowo-losową. Próba tego rodzaju cechuje się połączeniem zalet kilku sposobów doboru respondentów. Jej realizacja polegała na tym, że w pierwszej kolejności zastosowano próbę celową, gdyż dobrano do badań osoby w sposób ekspercki, dzieląc populację badanych studentów na poszczególne roczniki według oficjalnej listy. Następnie losowo wybrano jednostki, które miały jednakowe prawdopodobieństwo znalezienia się w próbie⁷. W analizowanych badaniach jakościowych przyjęto zmienną studiowania na określonym roku studiów i wybrano z poszczególnych roczników po tyle samo studentów (10 osób) z każdego roku. Zauważyć należy, że liczebność poszczególnych roczników była zbliżona, porównywalna. Studenci zostali poinformowani o prowadzonych badaniach poprzez ogłoszenia na Wydziale, wiadomości rozpowszechniane przez koła naukowe oraz wymianę informacji pomiędzy samymi studentami (tzw. marketing szeptany). Studenci, znając termin i miejsce badań, uzyskali możliwość udziału w badaniach. Nikt nie był dyskryminowany, a dobór do badań był całkowicie losowy i przypadkowy z uwzględnieniem powyższego założenia według kolejności dobrowolnych zgłoszeń studentów na badania.

⁴ W literaturze przedmiotu można zauważyć, że pojęcie „próba reprezentatywna” nie jest jednoznaczne. Na temat różnych znaczeń tego terminu zob. S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2007, s. 298–303.

⁵ A. Pieniążek, M. Stefaniuk, *Socjologia prawa. Zarys wykładu*, Warszawa 2014, s. 123.

⁶ Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001, s. 194–195.

⁷ *Ibidem*, s. 198–199.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Technika badawcza polegała na wiernym notowaniu wyników bezpośrednich rozmów na podstawie zestandaryzowanego kwestionariusza. Formularz kwestionariusza obejmował siedem pytań, z których część stanowiła tzw. metryczkę i dotyczyła podstawowych danych ewidencyjnych ankietowanych, w tym m.in. płci i roku studiów. Pytania merytoryczne miały charakter otwarty. Celem takiego zabiegu było niesugerowanie ankietowanym możliwych odpowiedzi oraz umożliwienie im swobodnych i szczerych wypowiedzi.

Osobami przeprowadzającymi wywiad byli autorzy opracowania oraz członkowie Zarządów Kół Naukowych⁸, będący inicjatorami badania ilościowego z 2017 r. Zastosowano metodę wywiadu bezpośredniego. Przeprowadzający badania przedstawili krótko cel badania oraz zapewnili o anonimowości udzielanych odpowiedzi. Respondentom podczas wywiadu zaprezentowano ujęte we wstępnej części opracowania wykresy prezentujące wyniki ankiety z badania ilościowego ukazujące prestiż zawodów prawniczych oraz zamiar ich wykonywania przez studentów kierunku prawo studiujących na WPiA UMCS.

Przeprowadzone badania miały służyć zweryfikowaniu przyjętych hipotez badawczych, ujmowanych jako przypuszczalna zależność badanego zjawiska od innych zjawisk⁹. Hipotezą do potwierdzenia lub zaprzeczenia, do której miały prowadzić badania jakościowe, było – oparte także o własne doświadczenia autorów – twierdzenie¹⁰, że zawód sędziego jest najbardziej wymagającym ze wszystkich zawodów prawniczych. Obejmuje to zarówno samą drogę dojścia do tego zawodu, jak i późniejsze jego wykonywanie. Przygotowanie do roli sędziego i sprawowanie wymiaru sprawiedliwości wymaga znacznego nakładu pracy i wysiłku. Jednocześnie oznacza dużą odpowiedzialność, obciążenie wynikające z decydowania o losach innych, czy to w zakresie życia osobistego czy spraw majątkowych. Pełnienie urzędu sędziego wiąże się zarazem z określonymi ograniczeniami i dodatkowymi obowiązkami¹¹.

Kolejną hipotezą było założenie, że zawody adwokata i radcy prawnego są najbardziej popularne z uwagi na duże możliwości, jakie związane są ze statusem tych wolnych zawodów. Na możliwości te składają się z pewnością dwa podstawie czynniki. Po pierwsze, ich potencjalna dostępność. Drogi prowadzące do profesji radcy prawnego i adwokata są tożsame. Należy co do zasady ukończyć aplikację i zdać państwowy egzamin zawodowy; po złożeniu ślubowania i wpisaniu na odpowiednią listę uzyskuje się prawo do wykonywania zawodu. Nabór na obie aplikacje jest otwarty dla każdego absolwenta prawa, nie ma limitów przyjęć, a aplikanci szkoleni są w 19 okręgowych izbach radców prawnych i 25 okręgowych radach adwokackich. Po drugie, autorzy założyli, że istotnym czynnikiem wpływającym na popularność zawodów jest szeroki zakres kompetencji i form, w jakich mogą być one wykonywane.

⁸ Zarządy Kół Naukowych reprezentowali: Studenckie Koło Naukowe Profesji Prawniczych – Filip Wolski (Skarbnik), Koło Naukowe Socjologii Prawa – Patryk Patoleta (Przewodniczący Zarządu) oraz Krzysztof Niewęglowski (Wiceprzewodniczący Zarządu).

⁹ Tak J. Wódz, *Socjologia dla prawników i politologów*, Warszawa 2000, s. 155–156.

¹⁰ M. Kępa w latach 1997–1999 odbyła aplikację sędziowską i zdała egzamin sędziowski, a w latach 2000–2001 odbyła uzupełniającą aplikację radcowską i zdała egzamin radcowski; obecnie jest wpisana na listę radców prawnych OIRP w Lublinie. S. Pilipiec w latach 1995–1997 odbył aplikację sędziowską i zdał egzamin sędziowski; obecnie jest wpisany na listę radców prawnych OIRP w Lublinie.

¹¹ Art. 178 ust. 3 Konstytucji RP stanowi, że sędzia nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów, natomiast ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. nr 98, poz. 1070 z późn. zm.) wyklucza co do zasady dopuszczalność dodatkowego zatrudnienia sędziów (art. 86) oraz nakłada obowiązek składania oświadczeń o stanie majątkowym (art. 87).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Zarówno radca prawny, jak i adwokat to prawnicy, którzy udzielają porad i konsultacji prawnych, sporządzają opinie prawne, opracowują projekty aktów prawnych, występują w charakterze pełnomocnika przed sądami i urzędami oraz mogą być obrońcami w sprawach karnych. W stosunku do obu zawodów dopuszczalny jest szeroki zakres form, w jakich mogą być one wykonywane. Istotną różnicą w tym zakresie jest możliwość wykonywania zawodu radcy prawnego w ramach stosunku pracy.

POJĘCIE ZAWODU I ZAWODU PRAWNICZEGO

Pojęcie „zawód” to kategoria niejednoznaczna, może obejmować w szczególności zawód wyuczony czy też zawód wykonywany. W analizowanym zakresie chodzi o zawód wykonywany przynajmniej z dwóch podstawowych względów. W pierwszej kolejności trudno uznać, iż istnieje wyuczony zawód prawnika, należy raczej wskazywać na wykształcenie prawnicze. Dodatkowo w odniesieniu do zawodów *stricte* prawniczych, o czym szerzej w dalszej części opracowania, konieczna jest z reguły przynależność wykonujących je osób do samorządu zawodowego lub powołanie przez Prezydenta RP czy Prokuratora Generalnego. Determinuje to powiązanie przynależności do danego zawodu z wykonywaniem lub przynajmniej potencjalną możliwością jego wykonywania.

Ogólnie „zawód” jest określany jako wykształcony w ramach społecznego podziału pracy zespół określonych zakresowo prac lub czynności. Istotnym elementem tej kategorii jest podejmowanie działań w celu uzyskania konkretnego dochodu (zysku, zarobku), co stanowi podstawę utrzymania się i życiowej egzystencji danego człowieka. Co więcej, czynności zawodowe stanowiące wykonywanie zawodu są podejmowane w sposób ciągły, trwały i systematyczny i ze swej istoty nie mają charakteru jedynie okazjonalnego czy przejściowego¹².

Pojęcie zawodów prawniczych dla potrzeb badania zostało ujęte szeroko, a zarazem w sposób umowny. Objęto nim zawody, które potencjalnie mogą być wykonywane przez absolwentów kierunku prawo, a jednocześnie pozostają w związku z uzyskanym wykształceniem uniwersyteckim. Jest to pochodna sposobu ujęcia przyjętego we wcześniejszych badaniach ilościowych, do wyników których odwołuje się przeprowadzona analiza jakościowa. Spowodowało to znaczne zróżnicowanie odpowiedzi, a wśród możliwych kategorii wskazano także zamiar pracy poza branżą prawniczą oraz otwartą kategorię – inne. Z powyższego założenia wynika obszerny katalog zawodów, które mogą być wykonywane po ukończeniu studiów prawniczych.

Ponadto szczegółowe rozważania zostały poświęcone zawodom, które uznawane są za klasyczne zawody prawnicze, tj. takim, dla wykonywania których konieczne jest co do zasady odbycie aplikacji i zdanie egzaminu zawodowego. Najwyższy wynik w przeprowadzonych wcześniej badaniach ankietowych w zakresie zamiaru wykonywania zawodów prawniczych uzyskały kolejno zawody: radcy prawnego (14,2%), adwokata (13,4%), prokuratora (13%), sędziego (10,1%) i notariusza (8%). Na tej podstawie można stwierdzić, że zawody *stricte* prawnicze w 2017 r. planowało wykonywać 58,7% spośród ankietowanych studentów prawa

¹² Za: M. Szydło, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 434 (szerzej na temat pojęcia zawodu zob. powołaną tam literaturę).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

studiujących na WPiA UMCS.

Istotne i powiązane z powyższymi rozważaniami jest wskazane w art. 17 ust. 1 Konstytucji RP pojęcie „zawody zaufania publicznego”¹³. Choć są one instytucją konstytucyjną, to brak jest w przepisach prawa legalnej definicji tego pojęcia. Na podstawie analizy aktów normatywnych regulujących działalność tych zawodów, wypowiedzi przedstawicieli nauki prawa i orzecznictwa (w tym zwłaszcza Trybunału Konstytucyjnego) można wskazać podstawowe kryteria oraz specyficzne wspólne cechy charakterystyczne konstytuujące to pojęcie¹⁴. Ze względu na tematykę opracowania dalsze szczegółowe uwagi zostaną poświęcone jedynie zaliczanej do tej grupy kategorii zawodów prawniczych. Wskazuje się w tym zakresie na konieczność posiadania określonego wykształcenia dodatkowo uzupełnionego co do zasady odbyciem aplikacji i zdaniem państwowego egzaminu zawodowego, a niekiedy także powołaniem np. przez Ministra Sprawiedliwości. Osoby wykonujące zawody zaufania publicznego wykonują czynności związane z ochroną interesów oraz dóbr jednostki (czy szerzej – podmiotu o istotnym dla niej znaczeniu), takich jak: życie, zdrowie, wolność, godność, ale i dobra materialne. Powyższe związane jest z reguły z koniecznością pozyskiwania informacji dotyczących sfery osobistej, określanych niekiedy jako informacje intymne. Mają one charakter wrażliwy i bez uzasadnionej potrzeby nie ujawnia się ich osobom trzecim. Oznacza to istnienie specyficznej więzi pomiędzy osobą wykonującą dany zawód zaufania publicznego a drugą stroną tej szczególnej relacji, której elementem jest głębokie zaufanie¹⁵.

Kolejną istotną cechą jest istnienie i podleganie (w szczególności w zakresie wykonywania czynności zawodowych) wspólnym i właściwym dla danego zawodu zasadom etyki, które – w powiązaniu ze sformalizowanymi zasadami deontologicznymi – są wyższe niż przeciętne wymogi etyczne w stosunku do przedstawicieli zawodów zaufania publicznego. Wymogi te są elementem nie narzuconym z zewnątrz, lecz ukształtowanym przez samo środowisko w oparciu o tradycję, praktykę ich wykonywania, a zarazem sformalizowanym¹⁶ z reguły w aktach normatywnych stanowionych przez organy samorządowe. Przynależność do tych zawodów łączy się z istnieniem odpowiedzialności dyscyplinarnej, co wynika z poczucia misji i wiary w potrzebę realizacji wyższych celów związanych ze strzeżeniem ustrojowych podstaw funkcjonowania państwa. Pozostaje to w związku z nieskazitelną charakteru i nieposzlakowaną opinią, rozciągającą się zarówno na aktywność *stricte* zawodową, jak i wykraczającą poza jej zakres¹⁷. Cechą charakteryzowanej grupy zawodów powinna być

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr, 78, poz. 483 z późn. zm.).

¹⁴ Por. wyrok TK z dnia 18 lutego 2004 r. (P 21/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 9) oraz wyrok TK z dnia 2 lipca 2007 r. (K 41/05, OTK-A 2007, nr 7, poz. 72) wydany w postępowaniu zainicjowanym przez Krajową Radę Radców Prawnych. Szerzej na temat zawodów zaufania publicznego zob. m.in. *Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu*, oprac. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002; P. Sarnecki, *Pojęcie zawodu zaufania publicznego (art. 17 Konstytucji na przykładzie adwokatury)*, [w:] *Konstytucja, wybory, parlament. Studia ofiarowane Zdzisławowi Jaroszowi*, red. L. Garlicki, Warszawa 2000, s. 155 i n.

¹⁵ M. Szydło, *op. cit.*, s. 434 i n.

¹⁶ J. Hauser, D. Długosz, *Tezy w sprawie zawodów zaufania publicznego*, [w:] *Zawody zaufania publicznego...*, s. 119 i n.

¹⁷ Por. szerzej: G. Ławnikowicz, S. Pilipiec, *Nieskazitelnosc charakteru i nieposzlakowana opinia w prawie prawniczych samorządów zawodowych*, „Annales UMCS sectio G (Ius)” 2016, nr 2, DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/g.2016.63.2.233>, s. 233–260.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

trwałość wybranej drogi zawodowej, co wyklucza z tego katalogu zawody związane z wykonywaniem czynności jedynie w sposób doraźny, potencjalnie nietrwały, związany z zajmowaniem stanowisk o charakterze kadencyjnym¹⁸.

Powyższe czynniki składają się na szczególną doniosłość społeczną funkcjonowania prawniczych zawodów zaufania publicznego. Spełnienie wskazanych powyżej przesłanek uprawnia uznanie danego zawodu za zawód zaufania publicznego. Uzasadnia to utworzenie przez ustawodawcę samorządu zawodowego, powołanego do realizacji zadań związanych z reprezentowaniem zrzeszonych w nim osób, a jednocześnie do sprawowania pieczy nad należytych wykonywaniem zawodu o szczególnym znaczeniu dla ochrony praw i wolności obywateli, całego społeczeństwa i funkcjonowania państwa. Ma to umocowanie we wskazanych wyraźnie w Konstytucji RP przesłankach, które stanowią ramy czy też granice, które nie mogą zostać przekroczone, tj. interes publiczny i jego ochrona. Powiązane jest to również z określoną spoistością danego zawodu, wyrażającą się m.in. w zorganizowaniu jego struktur wewnętrznych. Dodatkowo podkreślenia wymaga umiejscowienie przepisu dotyczącego samorządów zawodowych zaufania publicznego – jest on zawarty w Rozdziale I Konstytucji RP „Rzeczpospolita”, co wskazuje na podstawowe, wręcz fundamentalne znaczenie przywołanych regulacji dla zasad ustrojowych państwa.

Przynależność do powyższych samorządów zawodowych jest – zdaniem autorów trafnie – dla osób wykonujących zawody zaufania publicznego obowiązkowa, przymusowa. Jedynie w takim przypadku możliwe jest bowiem wykonywanie nałożonych na nie konstytucyjnych i ustawowych obowiązków, w tym w zakresie sprawowania pieczy nad należytych wykonywaniem zawodu zaufania publicznego w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony¹⁹. Uznać należy, że cechy przypisane zawodom prawniczym oraz realizowane przez samorządy zawodowe zadania przekładają się na ich wysoki prestiż społeczny.

POJĘCIE PRESTIŻU ZAWODU

Współcześnie jednym z najważniejszych zagadnień podejmowanych w socjologii prawa jest problematyka autorytetu prawa (prestiżu i respektu wobec prawa) oraz związanych z pojęciem autorytetu prawa zagadnień kultury prawnej, świadomości prawnej i postaw wobec prawa. W powyższych zagadnieniach mieści się również zagadnienie prestiżu określonego zawodu, w tym przede wszystkim zawodu prawniczego (sędziego, prokuratora, adwokata, radcy prawnego, notariusza). Prestiż określonego zawodu może być wynikiem wysokich kompetencji lub projekcją społecznej użyteczności danego zawodu w procesie stosowania prawa, gdyż w prawie liczy się efektywność działania, często bez odniesienia do jego skutków moralnych. W socjologii prawa definiuje się głównie prestiż prawa, który następnie

¹⁸ Por. A. Kalwas, *Samorządność zawodowa to świadome i aktywne współtworzenie demarkacji*, [w:] *Rola samorządów – zawodów zaufania publicznego – w tworzeniu demokratycznego państwa prawa*, Warszawa 2004, s. 49; L. Grzonka, J. Kostrubiec, *Zawód zaufania publicznego. Przyczynek do dyskusji*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2007, t. 9, s. 29.

¹⁹ Tak Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroków z dnia 22 maja 2001 r. (K 37/00, OTK 2001, nr 4, poz. 86; Dz.U 2001, nr 54, poz. 573) oraz z dnia 18 lutego 2004 r. (P 21/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 9; Dz.U. 2004, nr 34, poz. 303) wraz z glosą aprobującą A. Bałabana (*Glosa do wyroku TK z dnia 8 lutego 2004 r.*, „Przeгляд Sejmovy” 2004, nr 4, s. 131–134). Zob. także: P. Sarnecki, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, t. 1, Warszawa 2016, s. 481 i n.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

przenosi się na autorytet, czy też prestiż danego zawodu prawniczego.

Wysoki prestiż prawa przenosi się na prestiż bądź autorytet zawodów prawniczych. Definiując najkrócej „autorytet”, należy stwierdzić, że jest to osoba, idea lub instytucja obdarzona ogólnym uznaniem i ciesząca się powszechnym szacunkiem²⁰. Jeżeli autorytetem jest osoba, oznacza to, że jest to ten, kto daje gwarancję, kto jest godzien uznania i któremu ufamy²¹. Pojęcie autorytetu (z łac. *auctoritas* ‘powaga, znaczenie’) określonego zawodu odnosi się do jego społecznego uznania. Jednakże autorytet jest pojęciem szerszym. Autorytet konkretnego zawodu prawniczego jako pewnej instytucji społecznej opierać się może na prestiżu (społecznym szacunku) lub na respekcie (obawie) przed działaniem danej instytucji.

W hierarchii ról społecznych dana osoba jest tym wyżej, im większe ma przywileje szeroko rozumianej władzy nad innymi, dostęp do konsumpcji i usług oraz odbierania oznak szacunku, przeważnie skonwencjonalizowanych. Prestiż zatem będzie odnosił się do statusu społecznego osoby wykonującej określony zawód. Nie można pominąć również kwestii zaufania, jakim darzony jest określony zawód. Podstawą prestiżu zawodów są: dochód, wykształcenie, kwalifikacje, władza. W badaniu prestiżu zawodów najważniejszym zadaniem badacza jest ustalenie związku między rangą ocenianej przez respondentów kategorii zawodowej na skali prestiżu a sytuacją społeczną członków danej kategorii zawodowej. Prestiż może być wynikiem wysokich kompetencji lub projekcją społecznej użyteczności wykonywanego zawodu. Prestiż określonego zawodu oznacza społeczne uznanie, szacunek wobec osoby wykonującej dany zawód. W przypadku określonego zawodu prawniczego można osiągnąć go poprzez skuteczność działania osoby w zakresie szeroko pojętej ochrony prawnej. Uznanie osoby wynika z identyfikacji między podstawowymi wartościami grup społecznych a efektywnością działania przedstawiciela zawodu prawniczego. Adresaci żywią ogólne przekonanie, że władztwo publiczne, którego przedstawicielami są władza sądownicza oraz organy i instytucje ochrony prawnej, jest reżimem powszechnie akceptowanym. Uznanie zwierzchności zostaje przeniesione na osobę – przedstawiciela władzy. Posłuch dotyczy nie konkretnej osoby, lecz konkretnego zawodu prawniczego pełniącego społeczną funkcję²². Tak rozumiany prestiż przejawia się dwojako. Po pierwsze, w posłuchu dla poleceń wydawanych przez przedstawiciela wymiaru sprawiedliwości, jakim jest sędzia, tj. w konkretnych zachowaniach adresatów, zgodnych z prawnymi nakazami bądź zakazami. Po drugie, w potocznych poglądach i opiniach składających się na wizerunek i atrakcyjność danego zawodu prawniczego. Odzwierciedleniem społecznego prestiżu zawodu prawniczego jest pozytywna postawa wobec przedstawiciela tego zawodu, realizującego zadania z jednej strony władzy publicznej (sędzia, prokurator), a z drugiej przedstawiciela samorządów prawniczych zajmującego się świadczeniem szeroko pojętej pomocy prawnej w procesie stosowania prawa (adwokat, radca prawny, notariusz itd.).

Analizując prestiż zawodów prawniczych, w doktrynie wskazuje się, iż prestiż tych

²⁰ K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Toruń 2002, s. 25. Por. J. Goćkowski, *Autorytet*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Warszawa 1998, s. 48 i n.

²¹ A. Rynio, *Autorytet osób znaczących w kształtowaniu osobowości dojrzałej*, „Ethos” 1997, nr 37, s. 129.

²² S. Pilipiec, *Autorytet prawa obowiązującego*, [w:] *System prawny a porządek prawny*, red. O. Bogucki, S. Czepita, Szczecin 2008, s. 277.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

zawodów zawsze był znaczny²³. Podnieść należy, że respondenci także w badaniach ogólnopolskich wszystkich zawodów wysoko oceniają zawód sędziego, a w badaniach prestiżu zawodów prawniczych – zarówno przeprowadzanych obecnie, jak i w latach poprzednich – wygrywa sędzia²⁴. Źródłem prestiżu zawodu sędziego niewątpliwie jest charyzma przenikająca rolę społeczną sędziego w związku z kontrolą, jaką sprawuje sędzia w procesie stosowania prawa. Dzięki pełnionej społecznej funkcji, specjalistycznej wiedzy, umiejętnościom rozstrzygania konfliktów i kompetencjom społecznym sędzia jest blisko centralnych wartości polskiej kultury prawnej, tj. demokracji, rządów prawa oraz praw człowieka.

W socjologii prestiż jest również rozumiany jako subiektywne kryterium stratyfikacji, opartej na wykształceniu, wykonywanym zawodzie, stylu życia czy dochodach²⁵. Analizując prestiż określonego zawodu prawniczego przez pryzmat badań socjologiczno-prawnych, podkreślić należy, że oznacza on społeczne uznanie, szacunek wobec roli społecznej tego zawodu, który można osiągnąć w dwojaki sposób. Po pierwsze, poprzez zgodność formalnego statusu społecznego z wartościami i ocenami tych grup społecznych, do których zawód ten jest adresowany, a więc studentów kierunku prawo. Po drugie, unanie dla określonego zawodu prawniczego wynika z identyfikacji między podstawowymi wartościami studentów prawa a statusem danego zawodu. Odzwierciedleniem społecznego wysokiego prestiżu prawa jest pozytywna ocena określonego zawodu prawniczego. Jednakże ocena ta nie przekłada się na postawę studentów prawa polegającą na pragnieniu wykonywania określonego zawodu prawniczego, co zostało wskazane we wcześniejszej części opracowania.

WYNIKI BADANIA JAKOŚCIOWEGO

Wskazanemu we wstępnej części opracowania celowi przeprowadzonego badania podporządkowano formę. Merytoryczne pytania składające się na wywiad miały charakter otwarty i z założenia miały umożliwić ankietowanym swobodne wypowiedzi, zgodne z ich wiedzą i ocenami. W większości wypadków odpowiedzi miały charakter złożony. Badani wskazywali na wiele czynników decydujących o prestiżu zawodu sędziego czy też powody, dla których studenci prawa zamierzają w przyszłości wykonywać zawody związane ze świadczeniem pomocy prawnej jako radca prawny lub adwokat. Spowodowało to w konsekwencji różną liczbę odpowiedzi na poszczególne pytania wywiadu pomimo stałej liczby osób (50) poddanych badaniu. Jednocześnie, z uwagi na swobodę wypowiedzi i formułowanie ich własnymi słowami, a nie jedynie poprzez dokonanie wyboru spośród zaproponowanych odpowiedzi, zaistniała konieczność analizy udzielonych odpowiedzi i ustalenia wspólnego czynnika. Takie same, zbliżone lub pozostające ze sobą w ścisłym związku wypowiedzi, choć wyrażone w nieco odmienny sposób, zostały przez autorów na podstawie analizy pogrupowane w kategorie połączone wspólnym mianownikiem. Umożliwiło to dostrzeżenie prawidłowości w wypowiedziach badanych oraz wyciągnięcie ogóln-

²³ M. Dziurnikowska, *op. cit.*, s. 29–30. Szerzej na temat prestiżu zawodów prawniczych zob. A. Pieniążek, M. Stefaniuk, *op. cit.*, s. 274 i n.

²⁴ Por. A. Podgórecki, *Prestiż prawa*, Warszawa 1966, s. 134; M. Dziurnikowska, *op. cit.*, s. 32; Komunikat z badań CBOS, *Prestiż zawodów*, BS/164/2013, oprac. A. Cybulska, Warszawa 2013, s. 3–6; E. Łojko, *Role i zadania prawników w zmieniającym się społeczeństwie. Raport z badań*, Warszawa 2005, s. 136–137.

²⁵ I. Reszke, *Prestiż społeczny a płeć. Kryteria prestiżu zawodów i osób*, Wrocław 1984, s. 22–27.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

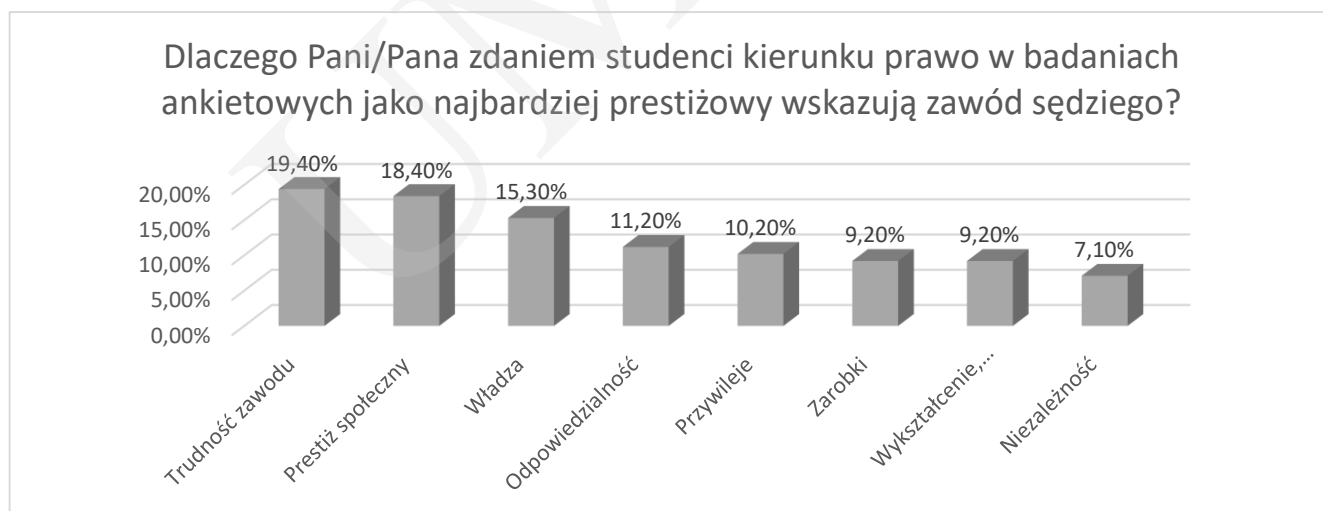
nych wniosków.

Pierwsze pytanie merytoryczne było następujące: Dlaczego Pani/Pana zdaniem studenci kierunku prawo w badaniach ankietowych jako najbardziej prestiżowy wskazują zawód sędziego? (tabela 3, wykres 3).

Tabela 3. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie: Dlaczego Pani/Pana zdaniem studenci kierunku prawo w badaniach ankietowych jako najbardziej prestiżowy wskazują zawód sędziego?

Odpowiedzi	Liczba odpowiedzi	Udział (%)
Trudność zawodu	19	19,4
Prestiż społeczny	18	18,4
Władza	15	15,3
Odpowiedzialność	11	11,2
Przywileje	10	10,2
Zarobki	9	9,2
Wykształcenie, wiedza	9	9,2
Niezależność	7	7,1
Suma	98	100,0

Źródło: badania własne.

Wykres 3.

Źródło: badania własne.

Podając argumenty na wysoki prestiż zawodu sędziego wśród studentów prawa, badani wskazali na wiele elementów, co jest uzasadnione także tym, że sam prestiż jest zjawiskiem złożonym i wynika z wielu czynników. Na pierwszym miejscu została wskazana trudność zawodu sędziego, co podnosiło 19 badanych osób (19,4% ogółu odpowiedzi). Badani wskazywali też na szacunek, poszanowanie, uznanie, wzbudzanie zaufania, poważanie, respekt czy wysokie zaufanie społeczne (18 odpowiedzi, 18,4%) składające się na ogólną kategorię prestiżu społecznego.

Istotnym czynnikiem budującym prestiż zawodu sędziego według studentów prawa jest również władza (15 odpowiedzi, 15,3%). Władza jest w tym przypadku, jak się wydaje, rozumiana nie tylko w kategoriach klasycznej, ukształtowanej przez Monteskiusza, teorii

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

trójpodziału władzy, lecz także sięga do zakresu uprawnień sprawowanych przez sędziego. Badani w tym zakresie podawali bowiem zarówno pozycję ustrojową, jak i rozstrzyganie, orzekanie czy decydowanie o życiu innych. Wśród odpowiedzi zauważalne są z jednej strony wątki dotyczące odpowiedzialności związanej z piastowaniem urzędu sędziego (11 odpowiedzi, 11,2%), a z drugiej – z określonymi umownie przez autorów przywilejami (10 odpowiedzi, 10,2%). W ramach tej ostatniej kategorii podawano: immunitet, bezpieczeństwo, stabilność, pewność zatrudnienia.

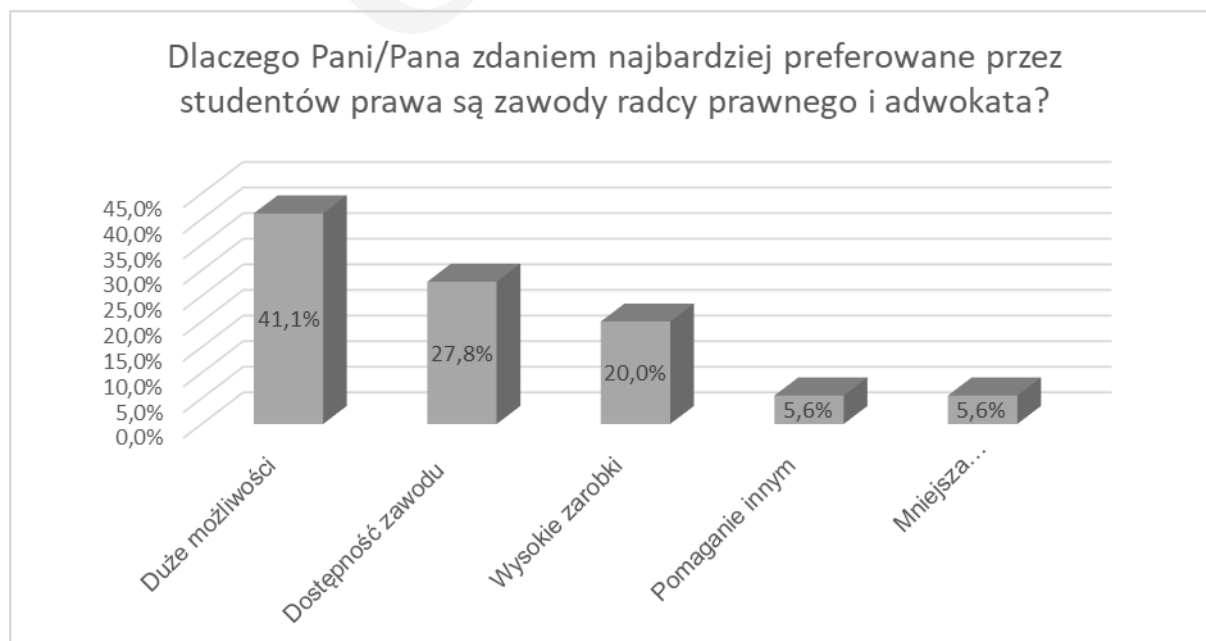
Na dalszych miejscach znalazły się takie argumenty, jak: zarobki i wykształcenie, wiedza (po 9 odpowiedzi, 9,2%) oraz niezależność (7 odpowiedzi, 7,1%), na którą składają się zdaniem badanych niezawilność i nieskazitelną charakter.

Drugie pytanie było następujące: Dlaczego Pani/Pana zdaniem najbardziej preferowane przez studentów prawa są zawody radcy prawnego i adwokata? (tabela 4, wykres 4).

Tabela 4. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie: Dlaczego Pani/Pana zdaniem najbardziej preferowane przez studentów prawa są zawody radcy prawnego i adwokata?

Odpowiedzi	Liczba odpowiedzi	Udział (%)
Duże możliwości	37	41,1
Dostępność zawodu	25	27,8
Wysokie zarobki	18	20,0
Pomaganie innym	5	5,6
Mniejsza odpowiedzialność w porównaniu do sędziego	5	5,6
Suma	90	100,0

Źródło: badania własne.

Wykres 4.

Źródło: badania własne.

Analizując odpowiedzi studentów, należy podkreślić, że na pierwszym miejscu badani

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

wskazali, iż zawody radcy prawnego i adwokata dają duże możliwości (37 odpowiedzi, 41,1%). Możliwości te związane są ze swobodą wykonywania zawodu radcy prawnego i adwokata (badani podawali, że są to wolne zawody) oraz z szerokim zakresem spraw, jakie osoby takie mogą prowadzić. Stwierdzono, że osoby wykonujące te zawody nie są związane poleceniami innych, prowadzą działalność zawodową we własnym imieniu. Ponadto w przypadku radcy prawnego na preferencje wpływ miała możliwość wykonywania zawodu w ramach stosunku pracy. Zawód radcy i adwokata ankietowani określili jako zawody, na które jest największe zapotrzebowanie w każdej firmie, korporacji. Na drugim miejscu znalazła się dostępność zawodu (25 odpowiedzi, 27,8%). Zdaniem respondentów wiąże się to z tym, że w procesie dydaktycznym przygotowania do wykonywania zawodu najłatwiej jest odbyć aplikację radcowską i adwokacką, a co za tym idzie zawód radcy prawnego i adwokata najłatwiej zdobyć. Trzecie miejsce zajęły wysokie zarobki (18 odpowiedzi, 20,0%), przy czym respondenci nie sprecyzowali, jakie zarobki mają na myśli i co jest punktem odniesienia do stwierdzenia „wysokie zarobki”. Wolne zawody zdaniem badanych wiążą się z największymi zarobkami. Posiłkować się w tym zakresie można wynikami badań ilościowych, zgodnie z którymi oczekiwania finansowe studentów są racjonalne, lecz jednocześnie rosną wraz z nabywaniem doświadczenia zawodowego²⁶. Przedostatnie i ostatnie miejsce zajęła rubryka „pomaganie innym”, którą wskazało po 5 osób (5,6%). Pod tym sformułowaniem respondenci rozumieli m.in. kontakt z klientem i obronę ludzi oraz mniejszą odpowiedzialność w porównaniu do sędziego. Podkreślono interesujący fakt, że wyobrażenie o wykonywaniu zawodu prawnika jest zaczerpnięte z filmów, które zazwyczaj przedstawiają prawnika adwokata i radcę prawnego jako te zawody, które są najbardziej dochodowe.

Trzecie merytoryczne pytanie zamykające ankietę było następujące: Dlaczego Pani/Pana zdaniem wynikający z badań wysoki prestiż zawodu sędziego nie przekłada się na zamiar jego wykonywania? (tabela 5, wykres 5).

Tabela 5. Odpowiedzi ankietowanych na pytanie: Dlaczego Pani/Pana zdaniem wynikający z badań wysoki prestiż zawodu sędziego nie przekłada się na zamiar jego wykonywania?

Odpowiedzi	Liczba odpowiedzi	Udział (%)
Trudna dostępność	29	33,7
Duża odpowiedzialność	22	25,6
Ciężka praca	17	19,8
Nieadekwatne zarobki	11	12,8
Sytuacja wymiaru sprawiedliwości	7	8,1
Suma	86	100,0

Źródło: badania własne.

²⁶ M. Kępa, S. Pilipiec, *op. cit.*, s. 77 i n.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Wykres 5.

Źródło: badania własne.

Analizując odpowiedzi na trzecie pytanie, podkreślić należy, że badani studenci najczęściej wymieniali trudną dostępność (29 odpowiedzi, 33,7%). Ich zdaniem zawód sędziego jest zawodem o ograniczonej dostępności; wskazywano też na zamknięte środowisko sędziów, o którym słyszy się od lat. Poza tym zawód sędziego to ciężka, trudna i długa droga zawodowa. Trudno dostać się na aplikację i zdać egzamin sędziowski. Odnotowano również długi czas trwania aplikacji, co jednak jest obrazem fałszywym, gdyż jeżeli za punkt odniesienia długości przyjmie się trwanie innych aplikacji, to wszystkie – zarówno państwowe (sędzia, prokurator), jak i samorządowe (radca prawny, adwokat, notariusz) – trwają po 3 lata. Sama aplikacja „cieszy się” także opinią cięższej i dużo bardziej wymagającej od aplikacji samorządowych. Absolwenci prawa szukają łatwiejszej drogi, bardziej praktycznej aplikacji. Drugie miejsce zajęła odpowiedź „duża odpowiedzialność” (22 odpowiedzi, 25,6%). Według badanych sędzia bierze na siebie ogromną odpowiedzialność poprzez wydawanie orzeczeń. Studenci obawiają się, że nie podołają wykonywaniu tego zawodu. Ich obawy budzi również trud związany z wykonywaniem tego zawodu, ponieważ sędzia obarczony jest przede wszystkim ogromną odpowiedzialnością za los innych. Na trzecim miejscu znalazła się odpowiedź „ciężka praca” (17 odpowiedzi, 19,8%). W opinii respondentów praca sędziego jest trudna i związana z dużym „zobowiązaniem psychicznym”. Przedostatnie miejsce zajęła odpowiedź „nieadekwatne zarobki” (11 odpowiedzi, 12,8%). Badani wskazali, że sędzia nie ma możliwości uzyskiwania innych źródeł dochodów, jego nakład pracy nie przekłada się na wynagrodzenie oraz że jest to zawód nieopłacalny, z którym związane są średnie zarobki. Ostatnie miejsce zajęła zbiorcza kategoria „sytuacja wymiaru...” (7 odpowiedzi, 8,1%). Badani podkreślili niepewność i niestabilność zawodu sędziego w kontekście sytuacji politycznej oraz narzekali na limit miejsc ustalany przez Ministerstwo Sprawiedliwości na niskim poziomie w stosunku do całego kraju. Stwierdzili też, że wykonywanie zawodu sędziego jest niestabilne przez obecną sytuację polityczną oraz że niepewna sytuacja polityczna rodzi obawy co do wyboru zawodu sędziego.

PODSUMOWANIE

Podsumowując i odwołując się do wyników badania ilościowego, w pierwszej kolejności zauważalny jest zamiar wykonywania w przyszłości przez zdecydowaną większość ankietowanych studentów prawa zawodów *stricto* prawniczych, tj. radcy prawnego, adwokata, prokuratora, sędziego i notariusza²⁷. Odnosząc się do sformułowanych na wstępie hipotez badawczych, zdaniem autorów obie znalazły potwierdzenie w uzyskanych wynikach badania jakościowego. Postawiona hipoteza, iż zawód sędziego jest najbardziej wymagającym zawodem prawniczym, znalazła odzwierciedlenie w większości odpowiedzi studentów. Badani podnosili w tym zakresie zarówno wątki dotyczące trudnej drogi dojścia do zawodu sędziego (aplikacja, egzamin, awanse zawodowe), jak i obciążenia związane ze sprawowaniem urzędu sędziego. Jednocześnie z pozyskanych wypowiedzi można wyciągnąć wniosek, iż choć sędzia uzyskuje stosunkowo wysokie uposażenie w skali zawodów w ogóle, to jest ono zdaniem ankietowanych niższe niż przedstawiciele innych zawodów prawniczych. Istotnym, podnoszonymi w tym zakresie w odpowiedziach, kwestiami są nieadekwatność, niewspółmierność wynagrodzenia sędziego do ponoszonej odpowiedzialności oraz podejmowanego wysiłku i nakładu pracy.

Odnosząc się do drugiej hipotezy, zgodnie z którą adwokat i radca prawny są najbardziej popularnymi zawodami prawniczymi z uwagi na to, że dają duże możliwości, należy stwierdzić, iż także znalazła ona potwierdzenie w wypowiedziach respondentów. W pierwszej kolejności dostępność do wolnych zawodów związanych ze świadczeniem pomocy prawnej jest w ich opinii większa niż w przypadku zawodu sędziego. Zdaniem ankietowanych możliwości te związane są z samą swobodą wykonywania zawodów adwokata i radcy prawnego. Studenci cenią perspektywę, jakie dają wolne zawody prawnicze polegające na świadczeniu pomocy prawnej. Możliwości te są pojmowane jako szeroki zakres uprawnień oraz samodzielność osób wykonujących te zawody. Jednocześnie związane są z nimi zróżnicowane formy, w jakich może być świadczona pomoc prawna: indywidualna kancelaria, wspólnicy spółek czy umowy cywilnoprawne. W odniesieniu do radców prawnych wskazano również na możliwość zatrudnienia w ramach stosunku pracy, która daje w opinii badanych większą stabilność, pewność zatrudnienia. Zauważalna jest też kategoria odpowiedzi odnosząca się do wyższych pobudek, jak chęć pomagania innym czy obrona ludzi. Reasumując, należy wskazać, że studenci cenią możliwości, jakie dają zawody adwokata i radcy prawnego.

Niezależnie od konkluzji nawiązujących do postawionych na wstępie hipotez na podstawie przeprowadzonych badań nasuwają się dalsze wnioski. W pierwszej kolejności, nie kwestionując wysokiego, w pełni zasłużonego prestiżu urzędu sędziego, zdaniem autorów wolne zawody prawnicze niezasłużenie darzone są tak niskim prestiżem. Do ich wykonywania, analogicznie jak w przypadku sędziego, potrzebne jest wyższe wykształcenie prawnicze, odbycie aplikacji i zdanie egzaminu państwowego. Po uzyskaniu uprawnień istnieje konieczność dalszego ciągłego szkolenia i podnoszenia kwalifikacji oraz sprostania wysokim wymaganiom etycznym obwarowanym odpowiedzialnością dyscyplinarną. Zawody te związane są z wypełnianiem misji i swoistym etosem ich wykonywania. Wydaje się, że to brak wystarczającej wiedzy i doświadczenia studentów powoduje, że wskazują oni kategorię „mniejsza od-

²⁷ *Ibidem*, s. 40–41.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

powiedzialność” w odniesieniu do wolnych zawodów prawniczych. Zawody radcy prawnego i adwokata wiążą się z dużą odpowiedzialnością oraz ochroną dóbr materialnych i niematerialnych ludzi i innych podmiotów. Osoby wykonujące te zawody zaufania publicznego ponoszą także odpowiedzialność prawną i dyscyplinarną przed organami samorządu zawodowego, który zgodnie z art. 17 ust. 1 Konstytucji RP sprawuje nad nimi pieczę. W związku z powyższym autorzy zauważają potrzebę zwiększenia zakresu informacji przekazywanej studentom w odniesieniu do wiedzy o poszczególnych zawodach prawniczych, umiejętności rozróżniania ich uprawnień i możliwości wykonywania zawodu oraz kompetencji społecznych związanych ze społeczną rolą poszczególnych zawodów.

Kolejny wniosek, jaki można wyciągnąć, analizując wyniki badań, dotyczy przekazywania studentom informacji rozwijających ich świadomość prawną. Powinno to następować w taki sposób, aby wybór ścieżki zawodowej studenta mógł być maksymalnie świadomy, oparty na racjonalnych podstawach. Oczywiście jest stwierdzenie, że media współcześnie kształtują rzeczywistość i wywierają wpływ na formowanie postaw (wiedzy, oceny, gotowości do określonego zachowania) społeczeństwa, w tym respondentów. Przekaz mediów odnosi się też do prestiżu zawodów i ma wpływ na kształtowanie preferencji studentów przy wyborze zawodu. Często media kształtują fałszywy obraz i nieprawdziwe wyobrażenie o zawodach prawniczych, skupiają się na zdarzeniach negatywnych czy incydentalnych. Wpływa to również na ocenę działania całego wymiaru sprawiedliwości²⁸. Z odpowiedzi respondentów wynika, że wyobrażenie o wykonywaniu zawodu prawnika zaczerpnięte jest z filmów, które zazwyczaj przedstawiają prawnika adwokata i radcę prawnego jako zawody najbardziej dochodowe, dlatego większość studentów chce wykonywać zawód adwokata i radcy prawnego.

Podsumowując przeprowadzone badania, należy zauważyć, że obdarzając prestiżem określony zawód prawniczy i wybierając wykonywanie innego zawodu, studenci kierują się różnymi przesłankami. Wybór zawodu sędziego jako najbardziej prestiżowego uzasadniony jest trudnością jego sprawowania, prestiżem społecznym i władzą, jaka wiąże się z jego wykonywaniem. Jednocześnie zdaniem respondentów najbardziej preferowane są zawody radcy prawnego i adwokata. Dają one duże możliwości, są dostępne oraz cechują się wysokimi zarobkami. Co istotne, badani zasadniczo, mimo wysokiego prestiżu zawodu sędziego, nie chcą wykonywać tego zawodu z uwagi na trudny dostęp do służby sędziowskiej, dużą odpowiedzialność i ciężką pracę.

BIBLIOGRAFIA

- Bałaaban A., *Glosa do wyroku TK z dnia 8 lutego 2004 r.*, „Przegląd Sejmowy” 2004, nr 4.
- Dziurnikowska M., *Adwokat i inne zawody prawnicze w opinii studentów prawa (wyniki ankiety „Studenci prawa o swojej przyszłości zawodowej”)*, „Palestra” 1997, nr 5–6.
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001.
- Goćkowski J., *Autorytet*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Warszawa 1998.
- Grzonka L., Kostrubiec J., *Zawód zaufania publicznego. Przyczynek do dyskusji*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2007, t. 9.
- Hauser J., Długosz D., *Tezy w sprawie zawodów zaufania publicznego*, [w:] *Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu*, oprac. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002.

²⁸ A. Żaba, *Rola mediów w kształtowaniu wizerunku wymiaru sprawiedliwości – zarys problematyki*, „Studencie Zeszyty Naukowe” 2017, nr 34, DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/szn.2017.20.34.99>, s. 99 i n.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- Kalwas A., *Samorządność zawodowa to świadome i aktywne współtworzenie demarkacji*, [w:] *Rola samorządów – zawodów zaufania publicznego – w tworzeniu demokratycznego państwa prawa*, Warszawa 2004.
- Kępa M., Pilipiec S., *Preferencje zawodowe studentów prawa. Raport z badania*, Lublin 2018.
- Komunikat z badań CBOS, *Prestiż zawodów*, BS/164/2013, oprac. A. Cybulska, Warszawa 2013.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr, 78, poz. 483 z późn. zm.).
- Ławnikowicz G., Pilipiec S., *Nieskazitelnosc charakteru i nieposzlakowana opinia w prawie prawniczych samorządów zawodowych*, „Annales UMCS sectio G (Ius)” 2016, nr 2, DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/g.2016.63.2.233>.
- Łojko E., *Role i zadania prawników w zmieniającym się społeczeństwie. Raport z badań*, Warszawa 2005.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2007.
- Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Toruń 2002.
- Pieniążek A., Stefaniuk M., *Socjologia prawa. Zarys wykładu*, Warszawa 2014.
- Pilipiec S., *Autorytet prawa obowiązującego*, [w:] *System prawny a porządek prawny*, red. O. Bogucki, S. Czepita, Szczecin 2008.
- Podgórecki A., *Prestiż prawa*, Warszawa 1966.
- Reszke I., *Prestiż społeczny a pleć. Kryteria prestiżu zawodów i osób*, Wrocław 1984.
- Rynio A., *Autorytet osób znaczących w kształtowaniu osobowości dojrzałej*, „Ethos” 1997, nr 37.
- Sarnecki P., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, t. 1, Warszawa 2016.
- Sarnecki P., *Pojęcie zawodu zaufania publicznego (art. 17 Konstytucji na przykładzie adwokatury)*, [w:] *Konstytucja, wybory, parlament. Studia ofiarowane Zdzisławowi Jaroszowi*, red. L. Garlicki, Warszawa 2000.
- Studenci prawa o studiach i perspektywach zawodowych*, red. E. Łojko, Warszawa 2011.
- Szydło M., [w:] *Konstytucja RP, t. 1: Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. nr 98, poz. 1070 z późn. zm.).
- Wódz J., *Socjologia dla prawników i politologów*, Warszawa 2000.
- Wyrok TK z dnia 22 maja 2001 r., K 37/00, OTK 2001, nr 4, poz. 86.
- Wyrok TK z dnia 18 lutego 2004 r., P 21/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 9.
- Wyrok TK z dnia 2 lipca 2007 r., K 41/05, OTK-A 2007, nr 7, poz. 72.
- Zawody zaufania publicznego a interes publiczny – korporacyjna reglamentacja versus wolność wykonywania zawodu*, oprac. S. Legat, M. Lipińska, Warszawa 2002.
- Żaba A., *Rola mediów w kształtowaniu wizerunku wymiaru sprawiedliwości – zarys problematyki*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2017, nr 34, DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/szn.2017.20.34.99>.